

CRONOLOGIA AUTOBIOGRÀFICA

1927-1937

La paraula, al principi, abans de la data de naixement, això encara que només sigui per manifestar que, essent el meu llenguatge la pintura, on un petit punt té una importància decisiva malgrat que l'envoltin tot de petits punts aparentment iguals, intentar de trobar-li una paraula equivalent és pràcticament impossible. A més, ¿com expressar la relació entre aquests punts, essent aquesta sovint l'essència del treball, car el propi punt és una excusa per a crear-la. No ha de fer, doncs, estrany que em trobi en una situació semblant a la d'algué que mira d'adobar un rellotget amb un martell gros.

Caic en el parany que és néixer el dia 28 de novembre de 1927, a les dues de la matinada, sota el signe de Sagitari. Esparvera d'observar com coincideixen les característiques dels sagitaris amb les meves; la més curiosa es refereix a les cames: sembla que els sagitaris tenim sempre les cames ferides. Per cinquanta mil raons sempre les tinc danyades. Els cops que més sovintegen, els rebo dels bastidors dels quadres, que llisquen del cavallet i inevitablement m'hi cauen al damunt.

La meva mare va tenir un part molt difícil; em van haver de treure amb fòrceps i sembla que les marques dels ferros em van durar uns quants mesos. El cos me'n restà tan adolorit que quan em posaven el llençol al damunt em feien mal. Qui sap si podríem trobar en aquest fet, que em degué marcar profundament, la raó que com més va més d'acord estic amb la llegenda segons la qual Silè revela que la sort més alta que l'home pot assolir és no haver nascut.

La meva infantesa fou un autèntic malson. Crec que ha estat per evadir-me d'un món cruelment real que vaig començar a viure en un altre de fantàstic al qual he estat fidel tota la vida, i que, amb el transcurs del temps, ha adquirit una realitat més sòlida que l'exterior. No cal que digui que la frontera entre l'interior i l'exterior em sembla cada dia més hipotètica. Penso, però, si no és tota física, essent la metafísica una denominació que donem a tot allò que som incapaços d'aprehendre.

La meva família tenia un guardamobles. Em recordo passejant atemorit pels passadissos estrets i llarguissims de les enormes sales plenes de mobles. Posava una atenció especial en els cruixits, perquè la meva àvia

m'havia dit: "Són les ànimes dels morts, que volen parlar". Aquestes paraules em van causar una impressió de no dir. Sempre he meditat intensament en el món de la mort i a través del temps he tingut tot d'experiències extraordinàries sobre aquesta dimensió massa íntima i subtil per a poder-ne parlar.

Dels meus pares, no en vaig rebre gens ni mica d'afecte, ni l'atenció més petita. M'identifico amb el personatge d'una cançó que fa: "El dia que vaig néixer, els meus pares no eren a casa". Qui s'ocupà de mi fou l'àvia. Recordo que, davant els fills i els néts espantats, vaig besar i tornar a besar el seu cadàver, intentant d'expressar a la morta tot el que li devia de la meva vida.

Recordo que sovint tenia mal de cap, i els pares em deien: "Digues un parenostre i et passarà". Jo en deia tot un enfilall, però el dolor no se n'anava, sinó que augmentava; a l'últim, arribava l'àvia i em deia: "Per què reses? Que potser tens mal de cap?". Em donava una aspirina i el dolor se n'anava miraculosament. Qui sap si és per això que m'inspira més fe la física que la religió.

Els meus pares, com a càstig, m'enviaven a les golfes de casa. Tot pujant-hi, per consolar-me i plantar cara a la por que em feia allò d'enfilar-me tot sol escales amunt, dibuixava amb les ungles sobre el guix de les parets. Es veu que els càstigs sovintejaven, perquè les parets van quedar ben plenes de dibuixos, i quan se n'adonaren em van tancar al soterrani, on, en la foscor, continuava dibuixant en l'aire.

El primer col·legi on em van enviar fou el dels Pares Escolapis, on vaig estar molt poc temps, ja que els vaig acabar la poca paciència que tenien. Em van enviar a les Mares Escolàpies, considerant que en tindrien molta més, idea que, en la pràctica, resultà errònia. A l'escola, no posava atenció en els professors, que em sorprenien sovint dibuixant, i continuava el "règim" de càstigs familiar. Em passava les hores de l'esbarjo "acompanyant un arbre". Amb les fulles i l'escorça construïa tot de jardinetes al voltant meu. Me'ls van prohibir i vaig continuar construint-ne mentalment.

El mateix dia que esclatà la revolució, la meva mare, esporuguida, em va sorprendre entre un tiroteig, traient el cap per una finestra i amb un revòlver de joguina a la mà, disparant a un costat i a l'altre. Jugàvem a Rojos i

Blancs. Vaig clavar i rebre algunes pedrades de les quals encara conservo rastres. Els bombardeigs, que tant m'esglaiaven al començament, després em deixaven indiferent, i continuava jugant entre el retruny de les bombes. Em sorprenen fent punteria del balcó estant, llançant un martell als transeünts, imitant les bombes que els avions llançaven.

En sortir de l'escola, dibuixava amb carbó i sobre unes parets innocents, en grosses proporcions, figures obscenes (aquesta afecció em valgué més d'una plantofada). Una altra diversió consistia a agafar animals petits, sobretot llargardaixos, que guardava en pots, que cobria amb un vidre i col·locava sobre el foc. I contemplava amb un plaer molt intens com les pobres bestioletes es recargolaven de dolor. Altres vegades tancava en un tub de vidre una aranya i una mosca.

A la mateixa escola on poc temps abans de la revolució les monges ens deien obsessionadament que hi havia un Déu, ara els professors ens diuen que no. Tant si existeix com si no existeix, la vida és la mateixa. En tot cas, si res de diferent podia percebre, era allò de trobar els professors menys autoritaris i absurds. Recordo, com gravat al foc, que la monja encarregada de la meua classe va perdre la raó i, sortint de la casa on s'amagava, començà a córrer nua pels carrers. La vaig reconèixer fàcilment perquè era la primera dona que vaig conèixer amb bigoti.

1937-1947

Davant la fam que amenaçava la ciutat, tothom intentava fer provisions. El meu dormitori s'omplí tot d'un plegat de sacs de patates i gallines.

Mentre la família, fidel a la tradició, fa els impossibles perquè cregui en els Reis Mags, a l'escola em diuen que són els pares. Incapaç de discernir on és la veritat, començo a desconfiar de tot, desconfiança que m'acompanyarà i s'ampliarà en el transcurs de la vida amb tota la seva capacitat de construcció i destrucció.

Al costat de casa meua, hi vivia l'astrònom Comas i Solà, que havia construït un observatori al jardí de casa seva. Em llevava a les nits i em passava les hores mirant

fascinat aquell lloc il·luminat i mòbil enmig de la foscor. Intentava de veure el que ell veia i vaig arribar a la conclusió que les estrelles eren uns forats enmig del cel pels quals penetrava una llum llunyana.

Amb alguns altres nens vaig descobrir un cofre ple de novel·les pornogràfiques, que es va convertir de seguida en quelcom més valuós que l'etern cofre del tresor dels pirates. Vaig llegir alhora els Evangelis i les novel·les de Jules Verne.

M'internaren en els Salesians de Mataró, on vaig cursar els primers anys de batxillerat. Grans problemes perquè "dibuixava" en lloc de "estudiar". Vaig descobrir una reproducció del Greco: *L'enterrament del comte d'Orgaz*. Em fa una gran impressió i vaig a veure el director del col·legi per demanar-li l'ingrés a l'"Orde dels Pintors", ja que no sé per què em fa l'efecte que aquests pertanyien a un "orde". No anava pas gaire lluny d'osques.

Impossible de viure en el règim de disciplina del col·legi. Visc castigat de cara a la paret, al fons de la classe, durant l'esbarjo, al peu d'un arbre, com durant la meua infància; a les nits, als peus del llit. Faig uns dibuixos on descriu els alumnes com uns pobres éssers martiritzats per uns capellans enfurits. Aquests dibuixos cauen a les seves mans. S'intensifica el règim de càstigs. Sota una autèntica amenaça de suïcidi, convenço els meus pares perquè em treguin d'aquell infern. Biològicament contrari al que pretenien ensenyar-me, em sento com una ànima condemnada que cerca un Déu diferent del que em proposen, encara que sigui arriscant-me a trobar-me amb el diable en persona. Més que no pas la puresa m'interessa l'experiència de la masturbació.

Sens dubte, la pintura i el dibuix m'han fet falta per a viure, per a desempallegar-me, com en un acte màgic, d'allò que intentava destruir les meves essències. Pràcticament, mai no m'he preocupat per la bellesa, que per cert, amb el temps, aniré considerant cada vegada més ensopida i descaradament lletja. Entro a estudiar pintura al taller de Ramon Rogent. Mestre excel·lent, m'ensenyà tot de coses tan importants com que cal mantenir la paleta i els pinzells nets i barrejar els colors amb nitidesa. Ens deia: "El que no es pot ensenyar, ho heu de posseir; aquí aprendreu amb prou feines el poc que es pot aprendre". A casa, la meua dèria pictòrica cau com una

calamitat més de la meua estranya conducta. Em miren com una cosa que no poden arribar a comprendre. No hi ha entre nosaltres la relació més petita.

Per pintar, em refugiava en una cambra que hi havia al terrat, on els dipòsits d'aigua s'omplien amb una fressa monòtona que m'acompanyava hores i hores mentre dibuixava. És extraordinari que se m'hagi clavat al cervell. Omplia de dibuixos totes les parets. Un cop n'eren plenes, els reunia i els cremava, i tornava a començar. Pintava obsessionadament un llimoner que veia des de la finestra sense vidres, a la nit, al matí, durant l'estiu i l'hivern; m'hi vaig familiaritzar tant que vaig arribar a la conclusió que tenia un aspecte diferent cada dia de la setmana, i vaig pintar set quadres: darrera de cadascun, hi vaig escriure el dia que l'havia pintat, dilluns, dimarts, dimecres, etc. Convençut que trobaria persones amb prou sensibilitat per a dir-me en contemplar la pintura a quin dia de la setmana corresponia, em vaig sentir molt decebut en comprovar que no n'hi havia cap.

Per anar de l'estudi de Rogent a comprar pintures passava per un carrer amb prostíbuls; visitar-los m'emocionava: eren com un món dins un altre món, amb les seves pròpies lleis.

Llegeixo la biografia de Cézanne escrita per Eugeni d'Ors, que em colpeix profundament. M'identifico mil·límetre a mil·límetre amb el personatge, car jo també lluito amb tot el que tinc al voltant. Serà la meua estrella polar. Tinc el convenciment que la seva fidelitat a si mateix m'impregnà molt i molt fornint-me els fonaments més sòlids de la meua existència, ensenyant-me que, davant certa veu interior, tots els crits exteriors, per molt convinctes que siguin, pertanyen al realm dels fantasmes. Voldria parlar de la transcendència de la seva obra, però sempre que ho he intentat m'ha passat el mateix que quan, a la platja, he intentat de collir un grapat de sorra del fons de l'aigua i treure'l a la superfície: quan hi arriba, no em queda res a les mans. Sovint, en la justa mesura que intentem d'explicar alguna cosa, ens allunyem d'allò que volíem dir.

Un dia em vaig plantificar tot entusiasmat a can Rogent: "He descobert una nova forma de pintar", li dic. Somrient, examina els quadres que li presento. "Et felicito —em diu—, però aquesta forma de pintar ja fa

anys que va ser descoberta, i té un nom: cubisme". Gran decepció. Avui em sento orgullós d'haver deduït de l'obra de Cézanne, bé que molt ingènuament, el mateix que Gris, Picasso, Braque i altres pintors. Em rebel·lo contra l'ensenyament: si m'aconsellen de pintar amb colors clars, en faig servir de foscos; quan m'elogien la llum mediterrània, treballo amb les finestres tancades. Tot i el meu caràcter difícil, avui comprenc que vaig ésser més comprès que en aquells moments no m'imaginava. Sentia un plaer enorme pintant enmig del carrer els dies de pluja; en els paisatges realitzats, el que més comptava eren els paraigües, objecte que sempre ha estat present en el meu treball.

En aquests moments, sobre la meua relació amb les noies, es podria dir que en el mateix instant els podia fer ben seriosament la promesa d'estimar-les platònicament, eternament, i sentir un desig furiós de violar-les.

Recordo la pregunta que fèiem als alumnes nous: "¿Quina diferència hi ha entre dibuixar una puça i un elefant?" Resposta correcta: "La puça es dibuixa més grossa i l'elefant més petit del que són".

Llegeixo amb passió els tràgics grecs; no hi entenc gran cosa, però hi trobo quelcom que m'atreu poderosament.

Em regalen un vestit de color pàl·lid, del qual tota la família s'enorgulleix. El primer dia taco l'americana sense voler, amb un color que em sembla meravellós, i continuo desenrotllant-lo en el vestit mateix. Hores més tard, em presento amb tot el vestit pintat, creient que despertaré l'admiració; però, amb gran sorpresa, em posen el dilema següent: "O deixar de pintar o treballar". En el darrer moment es va presentar Joan Vinyals, que va salvar la situació. Entusiasmat amb la meua pintura, m'ofereix una quantitat respectable perquè li lliuri tots els meus treballs. Aquests éssers miraculosos, pràcticament, no m'abandonaran mai més. Em salvo d'anar a treballar a la fusteria on m'havien destinat els meus pares, que assistiran a tots aquests fets, amb una profunda desorientació. Per la meua banda, començo a entendre-hi alguna cosa.

L'any 1945 m'organitzen la meua primera exposició. Els treballs exposats espanten el públic, que em mira com si fos un petit monstre. Josep Maria de Sucre escriu una crítica que es neguen a publicar. És un autèntic fracàs.

Però tant se val, ja que sento que faig alguna cosa necessària, que lluito contra una pintura oficial, falsa, servilment comercial. Mai, en aquells instants, no m'hauria pogut imaginar amb quina rapidesa aquesta pintura canviaria de cara i, amb l'excusa de servir idees noves, seguiria el seu camí menyspreable al servei dels mateixos interessos. Els quadres exposats, pintats amb negre i blau de Prússia, serien tan foscos, que amb prou feines s'hi destacarien com espectres els éssers que hi intento plasmar.

Veig per primera vegada l'obra gràfica de Goya, que em produeix una impressió tan fonda que haig de sortir del Museu, car em falta aire per a respirar.

1947-1957

A través d'alguns jueus refugiats descobreixo el món abismal de Freud i del surrealisme, em poso en contacte amb una cultura que en aquell moment era prohibida. Freqüentar aquestes persones creava innombrables problemes, car la més petita aprovació de les seves idees, denominades amb menyspreu estrangeres, et classifica com un marginat d'una societat que es considera un model de perfecció.

Jaume Colson, pintor dominicà que havia viscut molts anys a París, fundà en una petita taverna de Gràcia un grup dit "La Campana". Ens hi reuníem els maleïts d'aquella època. Sorpren de veure que com més va més persones hi ha que pretenen haver-hi estat.

Sebastià Gasch publicà a "Destino" un article sobre el meu treball amb una reproducció; es reben nombroses cartes de protesta. En aquells moments, difícilment es podien trobar en tota la Península quatre pintors l'obra dels quals fos dominada per la imaginació; però, tal com s'escrui la història, sembla que tothom tenia imaginació fora dels tres o quatre desgraciats que ens exposàvem a tota mena de burles, envoltats d'un món que no amagava la seva hostilitat. No ha de fer, doncs, estrany que es deformin tant els fets en el nostre país, si recordem que és el lloc que dona els mediocres més genials del món.

Comprant en una farmàcia, descobreixo que algú s'ha deixat un llibre que m'atreu l'atenció: una monografia sobre *Le Douanier Rousseau*. Pregunto qui n'és el

propietari, que resulta que és el poeta Joan Brossa, amb qui fundo poc després, en companyia del filòsof Arnau Puig, la revista "Algol"; amb el temps en diran "el pare del *Dau al Set*". L'editem amb pocs mitjans, molt de luxe i una gran fe en un públic que en realitat no existeix. Fracàs total.

Llargues converses amb Brossa, invariablement situats en un banc de la plaça Molina, aleshores encara sense deshumanitzar, i on ben sovint ens trobava la matinada.

Els diumenges, en lloc d'anar a missa al matí, anàvem amb gran fervor a visitar el poeta J. V. Foix a la tarda. Casa seva fou anys i anys l'únic refugi, on coneguérem el món de Lautréamont, Rimbaud i Artaud.

Viatjo per Espanya.

En diverses visites al Museu del Prado veig l'obra de Velázquez i Goya, que, en contra del que tots els meus coneguts creien, és la que més m'atreu, ja que la imaginació sempre ha estat per a mi un mitjà i no pas un fi. A qui no compregui això, se li farà difícil d'entendre la meua feina. És fonamental.

Pinto amb una gran intensitat. La indiferència i el menyspreu que sento al meu voltant no em pertorben; ben al contrari: m'estimulen. Segueixo el meu camí endut per una fe immovable. En els moments més difícils, m'acosto, per trobar noves forces, a la vida i a l'obra de Cézanne, de Van Gogh i de Gauguin. Els considero els meus esperits protectors.

Passo tota mena de privacions, ja que miro de viure de la pintura. Vinyals ha mort i ningú no s'atreveix a adquirir els meus treballs. En un moment de desesperació cerco un nom a l'atzar a la guia telefònica, em presento en una casa i intento vendre'ls. Per increïble que sembli, passada la primera sorpresa, i després d'explicar com m'hi he presentat, me n'adquireixen un. Els altres intents són molt menys afortunats.

Amb una presentació de Foix, que em fa una gran il·lusió —entre altres raons, perquè ha estat qui ha presentat per primera vegada Dalí i Miró—, exposo als Blaus. Figuren a l'exposició dos joves estudiants de Medicina i Dret que s'interessen tot d'una per la pintura revolucionària: són M. Cuixart i A. Tàpies.

El Grup Ariel visita el meu taller. Només Cirici Pellicer i Perucho no en surten amb la sensació d'haver visitat el manicomi.

Santos Torroella, que ha estat comissari polític durant la guerra civil, continua ara la seva lluita en el camp de la crítica, amb l'esperança que algunes coses canviïn i que puguem sortir al capdavant de la Inquisició.

Novament ens animem amb Brossa a editar una revista: ja no som sols. Tàpies i Cuixart comencen a treballar intensament i podem comptar amb ells. Hem trobat, a més, un altre home entusiasta de tota novetat, que té una petita impremta: Tharrats. Arnau Puig també continua.

Ens llancem a l'aventura. Tharrats és una persona organitzada, i tot plegat no rutlla pas malament del tot. Podem continuar, editar nous números. Entre nosaltres hi ha un clima meravellós d'amistat. No crec que ningú fos conscient de la importància que aquesta publicació adquiriria amb el temps i que arribaria a ésser el símbol vivent de l'art d'avantguarda de l'Espanya buida d'aquells temps tenebrosos. Treballem amb un gran entusiasme i la nostra vida gira al voltant d'aquesta publicació.

Les apassionades converses que tenia amb Brossa sota l'esvoilec de les rates-pinyades que sovint, i amb una gran alegria per la nostra part, ens acompanyaven i amb les quals ens identificàvem, foren incrementades amb la presència de Cuixart i Tàpies. El primer era el conversador més brillant de tots plegats, i encara recordo el dia que digué: "Tots els components de Dau al Set pertanyem al regne animal, fora d'en Brossa, que pertany al vegetal".

Vam fer tot d'excursions memorables al Montseny.

El dia i la nit se'm confonen, car el temps és amb prou feines quelcom que em permet de pintar desesperadament al marge de qualsevol horari convencional. Pinto com qui intenta vomitar tot el que duu a les entranyes, desitjant també vomitar-les i esperant que aquestes es vomitin indefinidament fins a desaparèixer.

Es diu que, de la discussió, en neix la llum, però aquest no fou pas el cas entre els elements que componíem el

Dau al Set. Les converses que inicialment ens unien ens anaren separant a poc a poc, car teníem personalitats molt diferents i irreductibles. Aquesta dolorosa separació era inevitable davant l'imperatiu de romandre cadascú fidel a ell mateix.

El Dau al Set restà profundament impregnat del meu esperit, i sóc l'únic que hi ha continuat fidel a través dels anys. Crec que aquesta fidelitat és molt més valuosa que ningú no imagina i que el temps li donarà el seu valor just. El meu treball sempre ha girat al voltant del màgic, i, sens dubte, era el màgic l'essència del Dau al Set.

Considerades les moltes confusions respecte als elements que constituïen el Dau al Set, vull aclarir, d'una vegada per sempre, quins eren els noms i les funcions dels seus components:

Pintors: Cuixart, Ponç i Tàpies.

Poeta: Brossa.

Filòsof: Puig.

Public Relations: Tharrats.

Qualsevol altre nom hi tingué només contacte com a col·laborador esporàdic, la qual cosa no impedeix que algunes d'aquestes col·laboracions fossin importants i dutes a terme per persones que amb el temps han demostrat el seu valor, com és el cas del pintor Guinovart.

Jo tenia en comú amb Tàpies l'obsessió per la feina; amb Cuixart, l'amor profund a l'humor. Amb aquest darrer muntàrem autèntics espectacles que ningú dels qui els presenciaren no ha pogut oblidar. Penso que el que hi deïem i hi fèiem era tan interessant com el que es pintava o escrivia, però només existeix en el record. M'agradaria de poder aprofundir sobre l'art que es materialitza i el que desapareix per sempre pel fet d'ésser essencialment improvisació. És terrible la incapacitat de l'ésser humà per a situar les coses en el seu just valor.

Visito l'"atelier" de Joan Miró: és com una visita sagrada a un indret sagrat.

René Métras, amb els diners que rebia del seu pare per a les seves despeses, ens comprava treballs. Un dia, entusiasmada davant unes obres que li vaig portar a la

fàbrica, empès per la manca de diners, demana als obrers un petit préstec del seu jornal per poder comprar les obres. Ho accepten amb alegria: mai no oblidaré l'atmosfera sublim d'aquells moments.

Em submergeixo en l'obra de Dostoievski, magníficament traduïda al català. Seguiran aquesta lectura Txékhov i tots els russos.

Amb Brossa fem un llibre a base d'originals i tota mena d'objectes heterogenis, que tenia a l'última pàgina un cataplasma dels que em posava en aquella època. Aquest llibre ha estat un autèntic capdavanter. Il·lustro també els llibres *Em va fer Joan Brossa* i *Dragolí*. Faig vint litografies i nombrosos aiguaforts, que imprimeixo sobre fons acolorits de monotip.

L'Institut Francès organitza una exposició *Dau al Set* que deixa un rastre profund en aquell moment desèrtic. Eugeni d'Ors ens invita a exposar a Madrid, al Salón de los Once, amb Dalí, Miró i Torres García. L'emoció de veure els meus quadres penjats al costat d'aquestes grans figures és indescriptible.

Un grup d'aristòcrates ens inviten a un sopar, en el qual la profusió de coberts ens desorienta, i la seva semblança amb instruments quirúrgics em sembla tan grossa que, uns moments, em pregunto si ens serviran un cadàver.

Cap aquesta època pateixo la més gran de les decepcions de les persones en qui confiava absolutament. S'obriran ferides que només el temps clourà, a partir del moment que sigui capaç de comprendre que també jo les he pogudes decebre per raons semblants.

Gairebé sempre començo a treballar a partir d'un petit defecte de la tela, deixant-me endur per les seves suggestions, que adquireixen un ritme frisós. Altres vegades em planto davant la tela sense pensar en res i espero la primera cosa que em cridi l'atenció per partir d'aquí, com pot ésser una mosca o simplement el soroll de tancar-se una porta.

Amb un text de Cirlot, magnífic, m'exposen nombrosos treballs a les Galeries Laietanes. Incomprensió total per part del públic, la crítica i, més trist encara, els amics. Resto allò que se'n diu ben bé sol. Durant l'exposició em destrueixen alguns treballs. Els pintors tradicionals

troben la meua pintura massa agosarada. Els moderns, que comencen a sortir com bolets (metzinosos), massa clàssica. És el moment en què se sent dir sovint, i molt seriosament, en els cercles intel·lectuals: "Per a crear, cal no saber ni dibuixar ni pintar". Comprenc que segueixo un camí que només podré recórrer solitàriament, que mai no seré "moda".

Les litografies, els gravats i els originals realitzats en aquesta època, intento vendre'ls desesperadament a qualsevol preu, empès per la necessitat; no me'n surto. Més tard, aquests treballs desapareixeran misteriosament, i quan torno del Brasil hauran assolit una cota que no em permetrà la més petita esperança de posseir-ne un de sol.

Un punt i a part per al crític. El seu ofici és molt difícil. Gairebé impossible. Igual com el minaire, i sovint més mal pagat, que baixa a les profunditats de la terra, també es veu obligat a baixar a les entranyes més profundes i fosques de l'artista, sense que es doni el valor just a la seva feina. Per això es venja alguna vegada inventant mons que són estrictament personals i els aplica a pintors sense interès, que poden arribar a despertar admiració gràcies al que diu d'ells. D'aquesta manera sent el doble plaer que pot proporcionar el fet de veure desenrotllar el propi món i constatar la ignorància dels altres. Ha d'ésser poeta i filòsof per a poder tenir tots els recursos necessaris a fi que es produeixi el miracle, que paraules mortes que han passat desapercebudes a la nostra ment anys i anys adquireixin de cop i volta un poder màgic i s'il·luminin talment que permetin de veure racons dels nostres esperits que la nostra pròpia llum no havia arribat a il·luminar. Aquestes mateixes paraules es transformen com mans que ens assenyalen portes transparents on sempre havíem vist un mur que intentàvem inútilment de traspassar.

Pinto dia i nit sobre paper, mancat de diners per a comprar teles, i el col·loco amb xinxetes a la paret. També experimento amb tota mena de materials, entre els quals el marbre. Alhora que faig experiències més audaces, estudio els clàssics rigorosament.

Per fidelitat a Cézanne estudio Poussin, la qual cosa em porta molts problemes quan en parlo. Som a l'època en què es creu innocentment que cal girar-se d'esquena als clàssics i cremar els museus.

Tinc el meu “atelier” al carrer d’Avinyó. Em fa il·lusió pensar que fou en un prostíbul d’aquest mateix carrer on Picasso concebé el seu cèlebre quadre *Les demoiselles d’Avignon*.

Exposició a la Sala Caralt, en la qual faig l’experiència de pintar els marcs intentant de superar el pas brusc que existeix entre el món de la tela i el que el rodeja. A la Sala Van Gogh, una de les innombrables destinades a desaparèixer ràpidament, exposo amb el pintor Muxart. Aquest esdeveniment és un petit oasi en un clima abominable. Qualsevol irresponsable, ignorant del que és més fonamental, agafa els pinzells i es creu automàticament creador d’un estil. Fàcilment troba el seu cor de granotes i el respecte, si pertany a una classe social o econòmica poderosa. Regna la confusió. Els nois “bé”, que abans feien l’aleta a les coristes, avui van darrera la fama, i també intenten de comprar-la. Com més va més augmenta la confusió; fàcilment ens trobem amb genis improvisats que ens miren amb menyspreu com quelcom “superat”. Exposar comença a fer venir nàusees.

Llegeixo l’obra de Hermann Hesse.

Em torna a cridar Eugeni d’Ors perquè exposi al Saló de los Once, el més prestigiós d’aquells temps, i em fa tot d’elogis que considero exagerats però que m’omplen de satisfacció. Diu, entre altres coses, que després de Courbet sóc un dels artistes que posseeix més sòlid el sentit de la composició.

Puc arribar a estalviar uns quants diners i em retiro a una caseta a la muntanya de Montserrat, on el contacte amb la natura em fascina i el seu silenci em situa en una atmosfera màgica que té grans ressons en el meu esperit. Pinto murals a ple aire, que el sol, amb molt bon judici, no trigarà a fer desaparèixer. El temps s’encarregarà de fer el mateix amb uns quadres en què la base dels elements que els componen són els pèls dels mateixos pinzells retallats i enganxats com cal.

Tinc vint-i-cinc anys i he conegut Roser, una dona que també es negava a ésser rinoceront. Ens identifiquem, però dissortadament caiem a la trampa del matrimoni, en què l’amor resta gairebé sempre reduït a un pur vegetar, quan per miracle no es transforma en odi, més o menys conscient o dissimulat. Doncs sí, als primerencs

vint-i-cinc anys la llei ens obliga a viure sempre més amb la mateixa persona, a qui haurem d’ésser fidels en cos i ànima tota la vida. Tota la vida. I només en tenim una. Resultat: anys més tard, en comprovar que la meua companya comença a trobar en el mot “matrimoni” un sentit, me’n separo ràpidament, considerant que el que hem viscut plegats ha estat massa dur de conquistar per a perdre-ho. La pregonia fraternitat que tenim actualment em sembla un sentiment superior a tots els altres que poguérem tenir.

Estada a París, que passo pràcticament al Louvre i al Jeu de Paume, on m’acosto tremolant per primera vegada a l’obra de Cézanne: és com el reencontre amb un amic amb qui he viscut moments fonamentals de la meua vida.

Trobo Miró, conversem, li parlo del meu projecte d’anar-me’n al Brasil, i em diu: “Vine a veure’m abans d’anar-te’n”. En fer-ho em donà unes cartes valuosíssimes que m’obriren totes les portes com per art de màgia.

Amb molts quadres i pocs diners emigro al Brasil. En allunyar-me de terra constato que el sentiment patriòtic és el menys desenrotllat de tots els meus sentiments.

He caminat una part important de la meua vida com amb unes sabates destrossades que no he pogut llençar, no veient-me amb cor de caminar amb els peus nus per la mort.

Durant un llarg període de temps crec haver trobat el Paradís. Els brasilers simpatitzen amb mi tot d’una i m’omplen d’atencions. Era molt popular, en aquells moments, la història de l’espanyol que naufraga a la costa del Brasil i que, arribant amb prou feines en una platja, pregunta abans de desmaiar-se de fatiga: “¿Hi ha govern en aquesta terra?” I, en contestar-li afirmativament, respon: “Doncs hi estic en contra”. Vet aquí la característica essencial de la meua manera d’ésser d’aquell moment: vaig contra tot el que existeix. El simple fet d’identificar alguna cosa em desvetlla el desig de negar-la. Només respecto el que no es pot identificar, però per sort la meua agressivitat no és tinguda en compte. Cada dia rebo una invitació. Hi ha un clima de llibertat que em sedueix profundament. El descobriment d’aquest país ha estat com una explosió de llibertat en el centre del meu esperit.

Ciccillo Matarasso, l'home-miracle, base de tot l'impuls de les arts plàstiques d'aquest país, m'acull amb gran amistat. És un mecenes autèntic; amb la seva classe només he conegut Paco Godia. Exposició personal al Museu d'Art Modern de São Paulo. El dia de la inauguració el mateix Museu decideix d'adquirir la totalitat dels treballs exposats. S'inicia en mi un període d'autocrítica destructiva: prendre consciència dels defectes no ens ha de menar a pensar obsessivament en això. S'apaga en mi una mica la llum de la il·lusió, per donar pas a la resplendor meravellosa que acompanya el fet d'esdevenir conscient. Sempre havia partit pràcticament de la improvisació, car els estudis que feia, afortunadament, tot i que els considerava importantíssims, mai no apareixien en el moment de l'acte creatiu. Ara, en intentar de racionalitzar, en el moment en què agafo els pinzells, em submergeixo en el període de menys inspiració de tota la meva carrera.

De tota manera, no freno la meva activitat. Faig assaigs en tots els estils imaginables, còpies de tots els mestres, intentant de descobrir-ne els mecanismes. *Accepto* qualsevol suggestió. Treballó sobre materials heterogenis, com closques de cargol, o pells de serp. Alguna cosa dins meu em diu que aviat emprendre un llarg viatge en el qual em caldran experiències de tota mena.

El contacte amb gent de diverses nacionalitats em fascina. Visc submergit en les colònies italianes i jueves. La dona negra exerceix sobre meu una atracció irreversible: és un ésser que aconsegueix despullar-se de debò, al contrari de la blanca, que mai no aconsegueix desprendre's dels seus tabús morals. Després d'una nit d'amor intens, allò que em deien sobre el sol, els núvols, els ocells, desvetllava en mi tot de ressons màgics, i aquell record sempre serà com una font poderosa d'energia. En l'ànima negra, s'hi amaguen tresors immensos que encara no ens han estat revelats, i el dia que ho faran sentirem passar com un corrent d'aire fresc que ens serà com una desintoxicació molt necessària.

El Brasil és una terra fascinant, l'únic lloc on podia superar les destructives autocrítiques que m'assaltaren, l'únic lloc on el meu amor al màgic, essència del meu art, podia trobar un ambient escaient, que mantindria i amplificaria la meva capacitat de penetració en els moments més obscurs.

Visc en una petita propietat, a la selva. Una nit patim una invasió de formigues que ràpidament cobreixen el terra, el sostre i les parets. Tot es mou amenaçadorament al voltant nostre. Salvem *in extremis* el nostre fill. Dies i dies, puc amb prou feines caminar a causa de les mossegades que he rebut a les cames. Després d'altres experiències perilloses amb insectes, decideixo de tornar ràpidament a la ciutat. Vint anys després d'aquests fets, quan ja els creia oblidats, emergiren violentament i em vaig passar dos anys dibuixant insectes. Llur record havia restat amagat entre els plecs del meu esperit, on germinà envaint-me tot l'ésser, causant-me un calfred superior al que vaig sentir davant els fets reals.

Exposo en el Museu d'Art Modern de São Paulo els treballs realitzats a la selva. Arribo a la conclusió que la feina feta no té gens ni mica d'interès i aplego, doncs, tot el material que m'és possible fet des de la meva arribada al Brasil, noranta quadres i més de cent cinquanta dibuixos, i encenc una gran foguera. En veure-la, comprenc per què, al foc, de vegades, li diuen purificador. A partir d'aquestes flames inicio una nova etapa de la meva feina, molt més rigorosa que les anteriors.

Llegeixo l'obra de Proust, i el descobriment del *Discurs del mètode* de Descartes em reportarà ensenyaments fonamentals sobre els quals m'organitzaré. Començo un camí sense espais buits. Retirat vuit anys del món artístic, treballó silenciosament sense mostrar una sola pintura a ningú. Inicio la *suite* "Instruments de tortura", quaranta aquarel·les que sofreixen un procés de destrucció; n'és la darrera un paper pràcticament esquinçat. Immediatament després seguirà la *suite* "Pájaros", i més tard la *suite* "Cabezas", composta de noranta-nou aquarel·les. Sempre em culparé d'haver venut aquesta *suite*, que ha estat dispersada, quan hauria hagut de romandre unida per a tenir tot el seu sentit.

Uns versos d'Antonio Machado defineixen el meu estat d'esperit en aquell moment:

"A distinguir me paro las voces de los ecos y entre todas ellas escucho solamente una.

.....
Converso con el hombre que siempre va conmigo."

Treballó dia i nit, posant a prova la meva resistència física. El món màgic dels meus treballs comença a

sincronitzar amb l'exterior, vivint un període d'experiències al·lucinants d'intensitat inaudita, alhora meravelloses i destructives.

Em dedico a l'ensenyament, com a mitjà més escaient per a mantenir la meua llibertat creadora, al marge de marxants, galeries i altres calamitats, que constato que van destruint gradualment fins els més resistents. A l'escola no hi ha distinció professor-alumne; som germans, sóc un germà que ha visitat un indret màgic anomenat creació i que conta les seves experiències. El meu amor als altres no fou mai tan intens.

Les meves experiències màgiques s'intensifiquen talment que la meua conducta, considerada perillosament com a incoherent, dona lloc que em tanquin en un manicomi, on se'm fa de dia en una cel·la enconxada. Aquesta ha estat una de les grans experiències de la meua vida, només equiparable a la que vaig tenir en la meua joventut quan, internat en un hospital militar, vaig veure morir de ràbia un soldat que havia estat mossegat per una rata. La gent que l'envoltava somreia davant les seves frases al·lucinants i inconnexes. Jo em mirava l'agonitzant, que es recargolava entre les cordes que el lligaven al llit, que calia posar constantment al seu lloc, i els qui contemplaven l'escena fredament, que m'horripilaven més que no pas el moribund. Mai no m'he apartat de la contemplació del terrible, ja que m'ha enriquit. Només ho temo, i fujo del banal; per aquesta raó he viscut solitàriament.

1957-1967

Em crec en l'obligació, amb perill i tot que em prenguin per mentider, o simplement per ridícul, de narrar alguns fets que només seran comprensibles per a aquells que han passat per experiències semblants.

A São Paulo, carrer Augusta, cantonada a avinguda Paulista, hi havia un antiquari especialitzat en objectes del nord-est brasiler. Un dia em va cridar l'atenció l'aparador, on hi havia tot d'àngels estranys. Alguns penjaven d'uns fils; llurs cares semblaven expressar una fúria terrible; altres eren a terra, mutilats. L'expressió era idèntica en tots, però segons el lloc que ocupaven o el membre que els mancava mudaven extraordinàriament. Vaig entrar. Em va atreure l'atenció, entre els altres objectes, un ninot de fusta amb els membres articulats.

Quan em disposava a sortir, l'amo em va dir:

— Tu ets en Joan Ponç?

— Sí — vaig contestar.

— No et recordes de mi?

— No.

— Fa dos anys —prosseguí— vaig comprar un dels teus quadres.

Es tractava d'una cabra negra sobre fons vermell fosc. Vaig recordar el treball.

— Et vull parlar d'aquesta obra —va dir. I continuà:— Estava arruïnat, no tenia diners per a comprar més objectes, i vaig decidir de portar-ne a la botiga alguns de casa, entre ells el teu quadre, i això em dolia, perquè l'havia regalat a la meua mare. El dia que el vaig dur, algú m'esperava a la botiga. Em comprà totes les mercaderies i en sortir em digué: "El que més m'interessa és aquesta cabra, però no te la venguis pas mai". A partir d'aquesta visita els meus negocis començaren a prosperar. Poc temps després —continuà explicant-me l'antiquari— un amic banquer que es trobava al caire de la bancarrota, i a qui havia contat la meua història, em vingué a veure i em va pregar que li deixés la teua pintura. La penjà al seu despatx del banc, i els afers van començar a anar-li bé.

Tot i que vaig trobar la història ben interessant, no em vaig poder estar de riure-hi, incrèdul, davant la mirada sincera del seu narrador.

— Cal que creguis això que et dic, i te'n donaré proves. Aquests fets de què et parlo s'han escampat, i sovint vénen persones a demanar-me el quadre. Temorós de perdre'l, n'he fet fer algunes fotografies. Mira.

— Obrí un calaix, i a dintre n'hi havia tot un pilot.

— Una altra prova: tria de la meua botiga l'objecte que t'agradi més. Sense voler vaig adreçar la mirada al ninot articulats.

— És això el que vols? Doncs emporta-t'ho, és ben teu.

—Jo no el volia acceptar, però em va dir que, si no ho feia, el llençaria al carrer perquè l'arreplegués qualsevol persona. No se'l podia quedar!

— Emporta-te'l, fes-me el favor; això em donarà una gran tranquil·litat!

Ja sé que n'hi haurà que somriuran, com ho vaig fer jo, amb aquest fet; i també n'hi haurà que intentaran de reduir-lo a "cosa comprensible". Tant se val; tots som lliures d'interpretar els fets d'acord amb el nostre pensament. Per la meua banda, afirmo, desafiant de ser tingut per ingenu o farsant, que he narrat les coses com van passar i que qualsevol persona, si hagués viscut l'encadenament d'aquests fets que m'han acompanyat anys i anys al llarg de la vida, reaccionaria de la mateixa manera. Recordo unes paraules meravelloses de sant Joan de la Creu: "El camí cert de l'home està a creure com més va menys en allò que es veu però que no existeix i com més va més en allò que no es veu però que existeix".

Crec que no sabem gairebé res sobre la vida. Amb prou feines som éssers primitius. Mirem al voltant nostre: incomprensió, mesquinesa, enveja, fam, guerra... Els esdeveniments de la darrera guerra mundial són catègories. I això és ben lluny de succeir entre els països més endarrerits. Ignorem els corrents més grans i més profunds del nostre esperit, que individualment o col·lectivament ens sorprenen fent-nos actuar amb una desconcertant sublimitat o crueltat. Intento de manifestar aquests estats d'esperit a través de la meua pintura. Jung ha posat les coses bastant en clar a aquest respecte, i no ha convençut la gran majoria. Però, per què convèncer? Cada persona té el seu camí, les seves experiències pròpies. Cal tenir valor per a manifestar-les amb el màxim rigor, i res més.

Aquesta manera de pensar, més ben dit, d'ésser, m'incita a relatar dos fets més.

Una nit, quan anava a l'"atelier" a pintar, se'm va acostar una persona i em preguntà: "Com te dius?". Amb gran sorpresa vaig constatar que havia oblidat el meu nom. Li vaig dir: "Per ridícul que sembli, no ho recordo." "Digue'm, doncs, la teua edat". L'havia oblidada. "I la teua nacionalitat?". No vaig saber què respondre-li. Aleshores em va dir: "No tens ni nom, ni edat, ni nacionalitat: ara ets un ésser humà". I se'n va anar.

Més tard, sortint de l'"atelier", en intentar d'encendre un cigarret, em vaig adonar que havia perdut els mistos. Mentre els buscava per les butxaques, vaig adonar-me que davant meu hi havia un home ajagut a terra. Donant-me la sensació que acabava de despertar-se, no em sorprengué, car era habitual de trobar persones d'aquesta mena que vivien sumides en la misèria. S'aixecà i, acostant-se'm, em donà una capsa de mistos que es va treure d'uns pantalons molt curts i esmolats que eren la seva única peça de vestir. Quan vaig intentar de donar-li diners, una força estranya m'immobilitzà la mà. No sabent què fer, li vaig tornar els mistos. Em va dir: "Són per a tu". Li vaig contestar: "Perdoni, però no els hi puc acceptar, perquè tinc la sensació que és l'única cosa que posseeix". Em va respondre: "És per aquesta raó que te'ls dono". I es va tornar a ajeure de cara a la paret, repenjan el cap sobre el braç.

Les biennals em fan l'efecte, tot i els crits de triomf de llurs adeptes, que ens trobem en un període de decadència que s'accentua progressivament. Encara que em sembla absurd i injust, l'artista, en la justa mesura que va trobant una seguretat, va perdent el seu poder creatiu. Aquesta constatació em revela el sentit d'unes paraules enigmàtiques de Salomó, que no arribava a comprendre. Diuen: "Hi ha camins bons que duen a la perdició".

Viatjo pel Brasil. El que més m'hi impressiona és el poble Congonhas do Campo. La visió de les escultures d'Aleijadinho, més nombroses i amb més vida que la gent que les envolta, és inoblidable.

Viatjo per primera vegada en avió i em prometo de no fer-ho mai més. Em passo totes les hores del vol mirant fixament el motor. He complert la meua promesa, entre altres raons, perquè després de l'aterratge vaig arribar a la conclusió que si havia continuat funcionant no era gràcies al meu fluid.

El treball se m'acumula talment que a l'habitació del meu fill, on el guardo, amb prou feines hi cap el seu llit.

Després d'uns quants anys, ensenyo el treball als meus alumnes. Un d'ells em diu: "Tu, en el fons, el que cerques és la unió dels contraris", paraules que em colpeixen pregonament.

Emmalalteixo i, sentint-me sense forces, torno cap a Europa.

Em retiro al Bruc, on treballo continuant una experiència iniciada els meus darrers anys al Brasil. Intentaré d'explicar-la una mica dient que considerava la realització del quadre semblant a la creació d'un ésser humà en el qual la composició equivalia als ossos; el gruix del color, a la carn, i, per expressar l'equivalent del que fóra veure i sentir, col·locava curosament uns petits punts, intentant d'ajustar-los rigorosament en el seu lloc amb la mateixa precisió amb què es col·loquen les agulles en l'acupuntura. Tot llegint el que acabo d'escriure m'adono que és bastant lluny del que vull expressar, però no em veig amb cor d'aclarir-ho més. Apel·lo, doncs, a la vostra sensibilitat i sobretot a la vostra bona voluntat.

Deixo veure el meu treball a algunes persones, que resten sorpreses, entre altres raons perquè ha corregut la veu que havia deixat de pintar durant la meua estada al Brasil. La gent em diu sovint: "Per què no pintes?" Pregunto: "I per què creus que no pinto?". Responen invariablement: "Perquè no exposes". Pintar ja és sinònim d'exposar. ¿Com explicar-los que pintar i exposar poden no tenir res en comú? Contràriament, el fet que es pinti per exposar és un símptoma ben clar de corrupció. La pintura ha esdevingut un objecte de luxe.

Joan Perucho, en el curs d'una visita al Bruc, tracta de convèncer-me que mostri el meu treball. Davant la meua negativa, em diu que no pot evitar que s'organitzi una exposició amb treballs de col·leccions. Cedeixo.

Retrospectiva a la Galeria René Métras. Acolliment calorós, principalment per part de la joventut, la crítica posa tota la carn al foc afirmant la importància de la meua feina. Es reconeix que he estat el primer a iniciar la lluita. Cirici Pellicer, en la *Història de la pintura catalana*, afirma que vaig ésser jo qui llançà la primera pedra contra les aigües tèrboles de la pintura de la postguerra. Aquesta reacció em colpeix profundament. Em creia oblidat, estava convençut que les maquinacions dels meus enemics havien aconseguit llurs propòsits. Oblido un moment l'eterna insatisfacció que sento davant el meu treball i em pregunto si, de fracàs en fracàs, no he assolit l'èxit que suposa el fet de crear alguna cosa.

Conec Xavier Corberó, la persona en qui he vist amb més claredat tot el que no sóc. El mateix li passa respecte a mi. Ens uneix una forta amistat. D'una forma tanmateix ben diferent de la meua, ell també viu perillosament i procura portar les coses a les darreres conseqüències.

Entro en contacte amb la joventut. Prenc consciència que ja no sóc jove; altres afanys, altres visions, han sorgit darrera meu. Ja existeix un món en formació amb característiques pròpies.

Es torna a crear una putrefacta atmosfera d'interessos i difamacions a l'estil nazi; els qui miren de defensar-me ho han de fer a través d'un acte de coratge, com el que tenen Fanny i Salvador Riera, que sempre seran fidels al meu món.

El marxant Fernando Guereta Brujo, a judici meu un bruixot autèntic, s'encarrega de dur els meus afers. Home genial, d'una audàcia insospitada, comença a fer miracles. A les seves mans els preus de tota la pintura espanyola pugen com per art d'encantament. Per fi ja no m'he de preocupar per res que no sigui crear, al marge de totes les pertorbacions que afligeixen molts artistes, esgotant llur força creadora.

Olaf Hudtwalcker m'organitza una exposició a la seva Galeria de Frankfurt. Escric la presentació. La crítica acull el meu escrit amb un gran respecte manifestant que és un document d'un gran valor per a saber el que realment succeï en la pintura de la postguerra espanyola. Però davant el mecanisme esclafador dels interessos creats qualsevol bona intenció desapareix amb rapidesa i continua l'eterna inèrcia del pensament.

M'atorguen el Gran Premi Internacional de Dibuix en la VIII Biennal de São Paulo. Aquest premi ha estat aconseguit per uns treballs fets al Brasil, quan "tothom" deia que no treballava. Tinc la sensació que el destí ha premiat la fidelitat a mi mateix. Encara que considero els premis com una cosa inútil que només serveix per a augmentar la confusió, em diverteixo dient que a l'últim puc parlar-ne mal sense que ningú em pugui dir que envejo els qui els han aconseguits.

Les exposicions, que se succeeixen, les suporto com una cosa dolorosa, com més va amb més dificultat. Des de les parets, els treballs creats en la intimitat em miren amb

indignació; si tenen al costat el cartellet d'“adquirit”, la seva mirada és la d'un ésser profundament humiliat. La intimitat perduda em neguiteja qui-sap-lo; per a mi pintar és com estimar: no puc concebre-ho sense una intimitat absoluta. A partir d'aquest moment no assisteixo a cap de les meves exposicions, i quan els meus quadres surten de l'estudi sento la mateixa temença que sentiria una mare veient que el fill se li escapa dels braços i s'endinsa en una gàbia plena de lleons.

L'any 1949 el poeta Foix em portà a Portlligat per conèixer Dalí. Visitàrem Cadaqués, vaig restar fascinat per l'indret i vaig prometre tornar-hi. Així ho vaig fer disset anys després, i la seva atracció fou tan gran que, a partir d'aquell moment, m'hi vaig quedar a viure vuit anys sense amb prou feines sortir-ne. Vaig llogar-hi una casa la mateixa tarda de la visita. Pocs dies després vaig saber que hi havia hagut allí una pensió denominada “de la Lúcia”, per la qual havien desfilat Picasso, Chagall, Eugeni d'Ors. M'emociona pintar en el mateix balcó, davant el mateix etern horitzó, on ells crearen obres d'una gran significació. Pocs mesos després, la casa fou destruïda.

Contacte intens amb la gent de Cadaqués, que, qui sap si, perquè són una mica al·lucinats, em sedueixen. Les converses que hi tinc s'allargassen fins a la matinada, gairebé sempre asseguts en una tàpia de prop del cementiri contemplant Portlligat en el seu inefable trenc d'alba.

Realitzo trenta aiguaforts per il·lustrar *La metamorfosi* de Kafka.

Un punt i a part per a parlar del marxant. Personatge estrany, barreja d'àngel de la guarda i de gàngster, sovint un dels dos és absent, però, fins i tot en el cas que l'àngel sembli immòbil, cal estar vigilant, car una petita badada i pot sortir volant.

Sempre, bon punt m'he allunyat del meu estudi, ha crescut el meu neguit. Ara no us burleu de mi si us dic que a partir de cinc quilòmetres es torna insuportable. Per aquesta raó m'emporto un maletí amb el que em cal per a dibuixar. D'aquest maletí, n'han sortit innombrables dibuixos. Però he de confessar, no pas sense avergonyir-me'n, la meua passió pel joc, al qual he dedicat infinites hores: escacs, billar, cartes. En qualsevol

d'aquestes especialitats no he passat mai de la mediocritat, en el millor dels casos. Espero que no sembli una excusa intentar d'explicar-ho dient que “jugo per refrigerar-me”; m'explicaré millor: quan treballo, l'esperit se m'escalfa talment que no em costa gens d'arribar a estats d'al·lucinació, i només el joc em torna a la realitat. Envejo els qui no tenen necessitat d'evasió. Jo sempre m'he vist obligat a allunyar-me de mi per a poder suportar els intensos encontres amb mi mateix quan treballo.

Exposició personal a la Galeria Staempfli de Nova York. Acolliment excel·lent de la crítica. En pocs dies són adquirits tots els treballs. Exposar és prestar-se a un joc alhora repugnant i necessari. Allò que molesta més deriva de la participació inevitable en un sistema de coses en què es fiquen els falsos profetes a la cita dels quals acudeixen sempre les mosques puntualment. Sembla que per a una gran part dels éssers humans l'entusiasme és impossible si no el motiva l'engany.

Treballo de nits. Començo a les dues si fa no fa, fins a les nou o les deu de l'endemà al matí. M'acompanya una rateta blanca que es diu *Serafina* i que de tant en tant es passeja per damunt del dibuix o em mossega una ungla. Gràcies a ella m'he tornat més suportable en els moments d'angoixa que ens senyoregen inevitablement quan sentim que un treball se'ns escapa de les mans. Intento expressar-me amb el mínim de mitjans. La geometria, que en els meus primers treballs apareixia balbucejant, ara fa una forta irrupció.

Dissenyo un catàleg-anticatàleg on denuncio la semblança sospitosa d'aquests amb els d'electrodomèstics. Marcel Duchamp el troba magnífic i el col·loca a la paret de casa seva. Duchamp, la ment més aguda que mai hagi conegut, el vaig reconèixer immediatament entre un grup d'intel·lectuals perquè era l'únic que no es captenia com un supergeni. Jugàrem algunes vegades a escacs, però el metge hi posà el veto de seguida, perquè va considerar que ens esgotaven massa. Li prohibeixen terminantment de fumar; la seva vida corre perill. El dia abans de partir de Cadaqués vaig a acomiadar-me'n. Són les nou del matí. En trucar a casa seva m'arriba a les orelles una tos que em deixa sanglagaçat i que s'accentua espantosament. Quan s'obre la porta, em compareix amb un enorme cigar havà a la boca. En veure'm la cara d'esverat, em fa l'ullet i somriu. No oblidaré mai més

aquest somriure. Voldria poder expressar com recorregué els punts més recòndits del meu ésser; mai com en aquell instant no vaig tenir la sensació que em mirava des d'una altra dimensió. És un dels tres únics éssers que he conegut que m'han produït la sensació de comunicar-se amb mi des d'un espai diferent del de la resta dels éssers humans. En acomiadar-nos, convinguérem de jugar a l'estiu següent una partida de billar que la mort féu impossible. Respecte a la seva obra, crec que mai no foren més justos aquests mots: "El primer home que comparà la dona amb una flor era un geni, el segon un creti".

Respectant distàncies, he defensat sempre a sang i a foc el privilegi que el destí m'elegís per lluitar també en primera línia.

Finit el període geomètric, realitzo la *suite* "Diabòlica", que és una autèntica reacció a la disciplina dels darrers anys, en la qual intento de resumir totes les meves experiències, car em sento en possessió d'un llenguatge molt extens. Naturalment, tot i el que he dit, el meu conscient sempre obre la porta i cedeix el pas a l'inconscient.

L'angoixa, sempre atenta a les meves depressions, s'ensenyoreix de mi així que l'exaltació m'abandona; el disgust per la vida augmenta de dia en dia; la presència de la mort s'intensifica i em somriu ja des de totes les cantonades.

Tinc dos somnis estranys. En el primer, passejo per un jardí magnífic al capvespre, el final del qual va a parar en un cementiri on regna un gran desordre. Els taüts, plens de cadàvers en estat de putrefacció avançada, es veuen escampats arreu. Se'm fa impossible avançar. M'assec; amb gran serenitat em trec unes culleretes de la butxaca i començo a menjar-me un cadàver pausadament. En el segon, em veig passejant davant un cementiri de Cadaqués, situat ben a la vora de casa meua; una veu em diu: "Aquest és el cementiri d'un cementiri".

1967-1977

En els quadres de la meua joventut es destacava al fons com una ruïna que identifico amb una que n'hi ha a

Cadaqués. Al seu costat, solitària, es dreça una casa, que compro i on treballo uns quants anys. Té una terrassa des d'on veig la muntanya, el poble i la mar. És molt important per a mi, i sempre que m'és possible hi treballo sigui de dia o de nit.

El vent d'aquest indret, la tramuntana, és famós per la seva força, i més d'una vegada he hagut de sortir corrent darrera un dibuix o un quadre que m'arrabassava, i en sentia alhora joia i temença. La casa té un aire conventual: llargs passadissos, petites habitacions. Respira serenitat; dissortadament, en el meu estudi les coses són diferents i, malgrat l'ordre absolut que hi regna, sempre hi ha un aire amenaçador. Quan hi treballo a la nit, un gos negre que anomenem *Saha* s'asseu a la porta del meu estudi, que només abandona, sense que compregui per quin rar mecanisme, pocs minuts abans que acabi de pintar. Com descriure l'amor que sentim per ell! Llegeixo una frase que el pot explicar una mica: "Hi haurà sempre homes que cercaran una resposta als enigmes de la vida en les pupil·les dels animals".

Llegeixo l'obra de Samuel Beckett.

Realitzo una *suite* d'aquarel·les, tremendament obsessiu per la mort. Són estranys projectes de fèretres, que, exposats més tard a Nova York, aconseguixen, d'una banda, l'aprovació de la crítica i, de l'altra, l'esglai del públic, la qual cosa em sembla un saldo molt positiu.

Una part important de la meua feina, la dedico al gravat a l'"atelier" del gravador francès Rigal, que en companyia de Pechard, un gran fanàtic d'aquesta especialitat, em va descobrint amb molt d'afecte les seves possibilitats innombrables, que, si d'una banda m'interessen qui-sap-lo, són refractari a aprendre. Un vestit completament foradat per l'àcid, i algunes gotes d'aquest en els vidres de les ulleres, foren raons suficients per a frenar qualsevol, però Rigal és un home d'una tenacitat terrible, i amb els anys se sortirà amb la seva.

Visito amb una certa freqüència l'estudi de Dalí, n'admiro la prodigiosa habilitat mental i el profund sentit de l'humor, però indefectiblement les visites acaben amb una forta discussió. N'hi ha una que adquireix grans proporcions, car ha atacat d'una manera

violentíssima Van Gogh. Em diu que el defenso perquè sóc boig com ell, i jo li responc que tenim els papers d'haver estat en el manicomi: que, en tot cas, som boigs professionals. "Tu, Dalí, no passes —li dic— de ser un boig *amateur*". Vaig sortir de casa seva disposat a no tornar-hi. L'endemà ens vam trobar a la platja; vaig fingir que no el veia, i, amb gran sorpresa meua, em va cridar i encetà una conversa, com si no hagués passat res. Va ser una gran lliçó.

Durant anys jo sentia com si es regressin dins meu uns éssers en formació que, malgrat llur indiscutible presència, en intentar definir-los per plasmar-los, s'amagaven en els plecs més recòndits del meu esperit. Fou a Cadaqués on vaig sentir com una veu que em deia concretament "cinc per dos". Al principi la vaig considerar absurda, però davant la insistència vaig intentar de prendre consciència d'aquell estrany missatge, emès des de les profunditats de mi mateix. Vaig arribar a la conclusió que era la mida d'una tela. En vaig posar una d'aquesta mida a l'estudi per pintar-la, i cada dia, en veure-la, em preguntava per què dimoni m'havia pres seriosament tot aquell absurd, per cert molt voluminós i incòmode, car cobria les portes de l'estudi fent-hi molt difícil el pas. Tot esperant que es definissin les coses, malgrat tot, vaig retallar papers amb la proporció de la tela i els vaig posar a la meua tauleta de nit, car gairebé sempre les coses se'm concreten en els meus freqüents insomnis. Poques nits després em vaig despertar, vaig agafar paper i ploma i començaren a sorgir unes figures que vaig reconèixer com aquelles que anys abans es regiraven dins meu i, com actuant per elles mateixes, anaren a ocupar en l'apunt un lloc que semblaven conèixer per endavant. L'endemà vaig començar a treballar en la tela amb un entusiasme indescriptible, i així durant nou mesos: un part autèntic. En l'última sessió vaig treballar vint-i-dues hores enfilat en una cadira.

La realització d'aquest treball em deixà esgotat; vaig restar molts dies tancat a l'estudi...

L'eterna obsessió per l'existència d'un Déu com ens el plantegen les religions s'emparà de mi per darrera vegada. Vaig arribar a la conclusió, de la qual no m'he mogut, que, en el cas d'una existència hipotètica, només podria respectar els ateus, car, tal com ha organitzat les coses, cap persona lúcida no pot creure que existeixi.

Per mi la vida és quelcom que ens crea uns problemes que ella mateixa és incapaç de resoldre.

En tot cas, no he aconseguit simplificar-la; em supera constantment. He perdut totes les esperances. Estic d'acord amb el refrany que diu: "No corris massa, que et trobaràs abans amb la fatalitat; no vagis a poc a poc, que t'atraparà més aviat".

L'univers gira indiferent al voltant nostre; més ben dit, hi som unes partícules intrascendents. Intentem de convertir les nostres necessitats en lleis universals en les quals ens estavellem. La meua obsessió pel no-res ha assolit una tal intensitat que crec viure més en ell que en la pròpia vida, que arribo a veure com quelcom que transcorre fora meu. En tót cas, els moments més sublims, els he aconseguits dins aquesta dimensió. Recordo que una vegada, al Brasil, jo pintava i em vaig veure a mi mateix damunt meu i vaig sentir una veu que deia: "Vet aquí el pobre Ponç, que pinta perquè on s'està no pot fer res més". Era un ésser lliure mirant-se un esclau.

Corredor-Matheos escriu unes pàgines que considero entre les més profundes sobre la meua feina. També Palau Fabre, que ha estat obsessivament fidel a Picasso durant setanta anys, em dedica unes línies precioses. Baltasar Porcel demostra rotundament la seva fe en el meu treball.

Per fi el meu treball és a les mans d'unes persones que en tenen cura amb afecte i energia: Manuel de Muga i el seu fill Joan. En tot cas, es pot afirmar que en tots dos el nostre país té la possibilitat d'una presència vigorosa en el camp internacional.

Acaba una etapa important de la meua vida. Uns mots de Foix, que escriu sobre la meua persona en aquells moments, hi posen el punt final:

"Tu, Joan Ponç, has descobert que trobar el meravellós allibera la ment, esmola els sentits i prova la nostra innocència".

Conec Mar, una dona que intenta trobar-se a si mateixa. Tots dos, guiats per l'atzar, arribem al cor del Pirineu, on ens atreu poderosament l'atenció una gran roca enmig

d'una vall que sembla caiguda de l'espai. Al damunt hi descobrim algunes cases construïdes amb pedres de la mateixa roca, habitades per pastors; una d'aquestes cases, avui una ruïna ennegrida pel foc, fou destruïda per un llamp. Sento que és el lloc on he de construir el meu estudi, una vegada més, però ara, amb tota la seva plenitud, ha sorgit la ruïna que pintava en els meus primers quadres, com un signe que m'indica el camí. Tot i que les condicions climatològiques de l'indret i altres inconvenients posen en perill la nostra vida, no defallim. Allí es desenrotlla un dels períodes més fecunds: arribo a treballar fins a catorze hores diàries, i penso que m'acosto a quelcom que sempre he desitjat. Una pau en la qual havia perdut l'esperança comença a entreveure's a l'horitzó. Prenc consciència que per primera vegada faig una aturada en el camí, que fins aquell moment no he fet sinó córrer, córrer desesperadament, sense ni saber si ho feia perquè em perseguien o darrera alguna cosa inassolible. Ara, la música i la lectura, que sempre m'han acompanyat a través dels anys, reposen en el meu esperit amb un assossec desconegut. Quan em passejo pel bosc, en la justa mesura que hi avanço, em penetra i, en certa manera, passeja dins meu. He arribat a una harmonia, he vençut una maledicció.

Sóc un pintor maleït, que ha superat la seva maledicció. Un boig que ha visualitzat i guarit la seva folia.

La meva relació amb Mar comença a desafiar el temps. Han passat uns quants anys i no sols ha aconseguit aguantar el meu caràcter difícil, sinó que, i això sí que és realment admirable, ha aconseguit que jo aguantí el d'ella, que és bastant pitjor que el meu.

De sobte apareix una estranya mosca davant meu, que intento apartar inútilment; el més curiós és que la veig en un sol ull. Pocs minuts més tard, es desintegra i perdo la visió: és una hemorràgia. Mesos i mesos vaig de metge en metge, i llur únic propòsit és assegurar-se un client, fins que, al capdavant, a la Creu Roja de Lió conec la doctora Mireille Bonnet, que a l'últim moment aconsegueix salvar-me de la ceguesa. L'ull esquerre està en tan males condicions que em diu que no em cobrarà les visites, que m'ho regala. Al cap d'un any arribaré a veure-hi més amb aquest que amb l'altre. Tot i que el tractament s'ha endut una gran part de la meva visió, puc continuar endavant i desenrotllar l'etapa del meu treball en què em bellugo amb més llibertat, llibertat conquerida

mil·límetre a mil·límetre, instant per instant, pagada al preu de la vida, que, per bé que no és res de l'altre món, és l'única cosa que tinc.

El Pirineu és per a mi el quilòmetre zero de l'univers, i des que hi vaig posar els peus no me n'he pogut allunyar. Els darrers anys, els he viscuts a Cotlliure i a Ceret, car les meves estades a França sovintejaven tant des de feia anys, que vaig decidir de residir-hi.

A Espanya, amb la mort de Franco, s'acaba una dictadura interminable, en el camp polític, però en el camp artístic encara sembla continuar.

A mi, em sembla que una persona pot començar a interessar-se per la política a partir del moment que accepta d'"ésser aquí". Potser és aquesta la raó del desinterès que he tingut sempre per ella, ja que, tota la meua energia, l'he desplegada mirant de comprendre per què sóc aquí, sense acceptar-ho. Si hagués de definir-la, diria que:

"La política és un conjunt de mentides que usurpa el lloc de l'economia, gràcies a la ignorància i mala voluntat dels éssers humans."

En definitiva, m'identifico amb el personatge del poema que diu:

"Ahir em vaig trobar amb un amic que em parlà de política, i, veient que els ulls m'espurnejaven, el seu entusiasme va créixer. No li vaig gosar dir que l'origen d'aquestes llàgrimes es trobava en la contemplació del sol que s'amagava entre les muntanyes al capvespre, darrera d'ell."

La primera vegada que vaig veure Lassaigue em semblà un iceberg, passejant-se per Barcelona, tal era la fredor que exhalava, i quan veié el meu treball per primera vegada hi va fer una cara que em recordà la que vaig fer jo quan m'anunciaren que havia de fer el servei militar. Dos anys després se'ns acudí, en una nova reunió, parlar de bolets, i el glaç començà a fondre's i donà pas a un bosc magnífic. Dels bolets, ignoro per quin estrany procés passem a parlar del gran Georges Rouault, i a partir d'aquest moment es desenrotllà una gran comprensió.

Retrobo antics companys de lluita. Conec Arrabal, de qui sempre he admirat l'obra.

Per primera vegada preparo una exposició del meu treball que no em pertorba negativament; es tracta de la que presentaré al Museu d'Art Modern de París. És una ambició que vaig tenir a disset anys, quan estava convençut que havia de donar al món un missatge preciós. Actualment pretenc amb prou feines donar una prova: que també es pot crear al marge de tots els interessos, pressions i modes. M'enorgulleixo de no ésser un dels moltíssims pintors que figuren en la pintura contemporània perquè ha estat l'únic refugi que han trobat per a disfressar el fet incontestable d'ésser biològicament acadèmics.

Si tornés a néixer, amarg pensament, no em cerqueu pas davant un cavallet.

Assegut sota un arbre o damunt una pedra, em trobareu esmolant el pensament (com ho he fet amb els burins de gravador) i estendré amb tot l'amor i tota la cura (com ho he fet amb els colors sobre la tela) el meu esperit sobre tota la meva existència, fins als seus últims confins, per tal que la meva identificació amb l'Ésser sigui tan profunda que en tornar a les seves estranyes no s'hagi percebut ni que vaig estar uns instants damunt la seva pell.

Traduït per Bartomeu Bardagi